

İLHAN BERK'İN POETİKASI VE "SİZ NE GÜZELDİNİZ BENİMLE
BİLEMEZSİNİZ" ÜZERİNE METİN MERKEZLİ BİR BAKIŞ
ILHAN BERK'S POETICS AND A TEXT-CENTERED LOOK AT "YOU
CAN'T KNOW HOW BEAUTİFUL YOU WERE WITH ME"

ESRA YALÇIN

Doktorant Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Phd Student, Kocaeli University, Faculty of Science and Letters, Dep. Turkish Language and Literature
yalcin.esra@kocaeli.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-7548-6293>

Atıf / Citation

Yalçın, E. 2020. "İlhan Berk'in Poetikası ve "Siz Ne Güzeldiniz Benimle Bilemezsiniz" Üzerine Metin Merkezli Bir Bakış". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 69, (Eylül-September 2020). 247-258

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 24.01.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 25.08.2020
Yayın Tarihi- *Date Published* : 30.09.2020
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4328>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*

TAED-69, Eylül – September 2020 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

İLHAN BERK'İN POETİKASI VE "SİZ NE GÜZELDİNİZ BENİMLE
BİLEMEZSİNİZ" ÜZERİNE METİN MERKEZLİ BİR BAKIŞ
ILHAN BERK'S POETICS AND A TEXT-CENTERED LOOK AT "YOU
CAN'T KNOW HOW BEAUTİFUL YOU WERE WITH ME"

ESRA YALÇIN

Öz

Türk şiirinde 1950'li yıllarda ortaya çıkan İkinci Yeni şiiri, geleneksel şiire, kalıplaşmış imajlara ve Garipçilerin şiirsellikten uzak söylemine karşı çıkar. İkinci Yeni şairleri anlamı temel mesele haline getiren, gündelik konuşma dilinin dışında soyut bir şiir dili yaratmayı hedeflemişlerdir. Bu şiir hareketi içerisinde anlamı temel sorunsal olarak gören şairlerin başında İlhan Berk gelir. Eser verdiği dönemde anlamsız şiir yazmakla eleştirilen Berk, bu dönemde kaleme aldığı poetik yazılarında şiirde anlam, öyküleme, düzyazılaşıma gibi konuları tartışmaya açmış ve bu yazılarda şiirde anlama ve öyküye karşı çıkmıştır. İlhan Berk'in şiirleri üzerine yapılacak yakın okumalar şairin poetikasının şiirine yansımalarını ortaya koyar. Bu çalışma İlhan Berk'in şiir poetikasından hareketle "Siz Ne Güzeldiniz Benimle Bilemezsiniz" adlı şiirini metin merkezli bir yöntemle çözümlemeyi hedeflemektedir. 1960 yılında yayımlanan Çivi Yazısı kitabında yer alan sone tarzında yazılmış bu şiir ikili karşıtlıklara dayanır. Bu karşıtlıkları şiirin hem imge ve ses özelliklerinde hem de temasında görmek mümkündür. Şiirin bu yapısı şiirde takip edilebilir bir anlam örüntüsü tespit etmeyi mümkün kılar. İlhan Berk'in "Siz Ne Güzeldiniz Benimle Bilemezsiniz" şiirini yapı ve anlam bağlamında incelemek şairin poetikasında kuramsal olarak sunduklarının pratikteki yansımalarını tartışmaya açmayı mümkün kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İlhan Berk, şiirde anlam, öyküleme, şiirsellik

Abstract

İkinci Yeni poem, which emerged in the Turkish poetry in the 1950s, opposes traditional poetry, stereotyped images and the Garip poetic language. İkinci Yeni poets aimed to create an abstract language of poetry apart from daily language, which regards the meaning as a key issue. İlhan Berk is one of the leading poets who see meaning primary concern in this poem movement. Berk, who was accused of writing meaningless poems opens some topics up for discussion such as meaning, narration and prose in poetry and opposes storytelling and prose writing in poetry. Close readings on his poems reveal the reflection of poetics of poet. This study aims to analyze a poem named "You Can't Know How Beautiful You Were with Me". This poem wrote in the style of sonnet in Civi Yazısı book published in 1960. This poem's structure is based on binary oppositions. These are encountered in the image and sound properties of this poem. Analyzing İlhan Berk's poem "You Can't Know How Beautiful You Were with Me" in context of structure and meaning in poetry will make it possible to discuss the practical reflections of what the poet presents theoretically in his poetics.

Key Words: İlhan Berk, meaning in poetry, narration, poetry

Structured Abstract

*There is an organic integrity between what is described in the poem and how it is explained. What is expected from a poet who adopts closeness and ambiguity as a discourse is to shape the theme she deals with accordingly. A poet who sets out for this purpose will not prefer to tell an event whose meaning can be fixed at one point, often that does not lead the reader to different associations and whose beginning and end can be determined. For these poets, in the words of Ahmet Haşim, the subject will only be an occasion for singing and imagination (Okay 2014:98). İlhan Berk is one of these poets. Berk, whose first poems were published in magazines such as "Manisa Halkevi", "Uyanış", "Varlık", "Çığır", in the poems he wrote after 1954 and in poetic texts that reveal his understanding of poetry, he throws the meaning and narration from poetry. İlhan Berk, who takes part in the Second New movement, states that the Second New understands that meaning is "a meaning of meaninglessness" and expresses this meaninglessness in her poetry with the concept of unconsciousness (1992c: 93). This conscious unconsciousness pointed out by Berk appears in the language of poetry. Focusing on the poetics of his Second New poem, Alâattin Karaca claims that the change that distinguishes this movement from the previous ones manifests itself in the language of poetry. According to him, the usual understanding of reality, based on reason and sensory perception, was demolished with this poetic language, albeit to a certain extent (2016: 202). Karaca states that the language in the Second New poems is perceived as "an inverted language". With the term inverted language, the author refers to a language that stands against projective poetic power and aims to destroy it. Because when the Second New movement started to form, the poetic power dominating Turkish poetry saw the poet as a passive projective object only. İlhan Berk, one of the Second New poets, refuses to use this language and creates a unique imaginary language (2010: 283). İlhan Berk has created an abstract and not based on external reality poetry language that is sometimes described as meaningless. In this study, firstly the place of meaning and narration in poet's poetics is discussed. Then the poem *You Can't Know How You Were Beautiful with Me* in the book *Çivi Yazısı* published in 1960 was analyzed with a text-centered method and the reflections of the poet's poetics on the poem were determined.*

Under the influence of Nazım Hikmet, traces of social realism can be seen in the poems of İlhan Berk until his poem "Saint Antoine's Pigeons" published in 1954. After 1954, social realism leaves its place to individual sentiment. After this period, the poet thinks that "thousands of things have been lost in openness, meaning" (Berk, 2004: 69). In some of his writings, Berk regards the meaning as an enemy of his own poetry. He said, "I don't know why, I don't find the meaning very apt to poetry. In some of my books I have even considered him the enemy" (1994: 73). According to him, the element that makes a text a poem is that the meaning of the text cannot be fixed at any point. This situation points out not meaninglessness but very meaningfulness in poetry. The poem of the poet "You Can't Know How Beautiful You Are with Me" is also evaluated in this context. In this poem where polygon is preserved, İlhan Berk established the text in a traceable meaning pattern with binary contrasts in sound and imaginary contexts. It is described after a separation in the poem. Poetry person positions the woman he leaves at a low moral level. The woman, who had a mythical beauty while she was a lover, was humiliated after leaving. It is also possible to see poetry as a person's effort to comfort

himself after separation. The selection of the Sone verse type, which is established with the numbers of verses 4-4-3-3, is suitable for the content in terms of showing the decline of the moral and beautiful woman in the course of time. Since this poem is produced in the language of abstract poetry, the reader should make an effort to catch the meaning in the poem and approach the text with the appropriate method. This poem, in which a pattern of meaning can be detected throughout the text, is compatible with the understanding of poetry, which excludes the meaning and narration that İlhan Berk tries to create in his prose and suggests that the poem is suitable for multiple readings.

Giriş

Şiirde ne anlatıldığı ile nasıl anlatıldığı arasında organik bir bütünlük vardır. Anlamda kapalılığı, müphemiyeti söylem olarak benimseyen bir şairden beklenen, ele aldığı temaya buna göre şekil vermesidir. Bu amaçla yola çıkan bir şair, anlamı bir noktada sabitlenebilen, çoğunlukla okuyucuyu farklı çağrışımlara yönlendirmeyen, başı ve sonu tespit edilebilir bir olay anlatmayı tercih etmeyecektir. Ahmet Haşım'ın ifadesiyle bu şairler için konu "ancak terennüm ve tahayyüle bir vesile" olacaktır (Okay 2014: 98). İlhan Berk bu şairlerden biridir. İlk şiirleri "Manisa Halkevi" dergisi, "Uyanış", "Varlık", "Çığır" gibi dergilerde yayımlanan Berk, 1954'ten sonra kaleme aldığı şiirlerde ve şiir anlayışını ortaya koyan poetik metinlerde anlamı ve öykülemeyi şiirden dışlar.

İkinci Yeni hareketi içerisinde yer alan İlhan Berk İkinci Yeni'nin anlamdan anladığının "bir anlamsızlık anlamı" olduğunu belirtir ve şiirdeki bu anlamsızlığı bilinçli bilinçsizlik kavramıyla ifade eder (1992c: 93). Berk'in işaret ettiği bu bilinçli bilinçsizlik şiir dilinde ortaya çıkar. İkinci Yeni şiirinin poetikasına odaklanan Alâattin Karaca bu hareketi öncekilerden ayıran değişimin şiir dilinde kendini gösterdiğini ileri sürer. Ona göre bu şiir diliyle akla ve duyuşsal algılamaya dayalı, alışılmış gerçeklik anlayışı belirli ölçülerde de olsa yıkılmıştır (2016: 202). Karaca, İkinci Yeni şiirlerindeki dilin "ters bir dil" olarak algılandığını belirtir. Yazar ters dil kavramıyla yansıtmacı poetik iktidarın karşısında yer alan, onu yıkmayı hedefleyen bir dili kasteder. Zira İkinci Yeni hareketi oluşmaya başladığında Türk şiirinde egemen olan poetik iktidar, şairi sadece edilgen yansıtmacı bir nesne olarak görmektedir. Bu döneme kadar şairler geleneksel şiir anlayışı içerisinde doğa ve akıl ile uyumlu şiirler üretmekteydiler. İkinci Yeni şairlerinden İlhan Berk, bu dili kullanmayı reddeder ve kendine özgü imgesel bir dil yaratır (2010: 283). İkinci Yeni'nin anlamdan ve dilin sınırlayıcı sistematiği yapısından kurtulmayı hedefleyen şiir anlayışlarını özerklik isteği olarak niteleyen Yalçın Armağan, *İmkânsız Özerklik* kitabında, modern şiirin özerklik talebi üzerine kurulduğuna dikkat çeker. Armağan, bu talebi şöyle açıklar: "Şair dünya ile karşı karşıya kaldığında ve gördüğü dünyayı dile geçirmeyi denediğinde birtakım kabul görmüş araçları kullanmak yerine her türlü bağlantıyı bir kenara bırakmayı tercih ediyorsa hem özne olarak kendinin hem de yapıt olarak şiirinin özerkliğini talep ediyordur" (2012: 137). İkinci Yeni şiiri ile birlikte şiir doğayı yansıtmaya, siyasi bir söyleme işaret etmeye, insanları bir gerçek hakkında bilgilendirme gibi hedefleri bir kenara bırakır. Bu şiirin dili imge kullanımına önem veren, verili gerçekliğin dışında yeni bir gerçeklik alanı yaratmaya çalışan soyut bir dildir. İkinci Yeni şairleri arasında İlhan Berk, zaman zaman anlamsız olarak nitelenen soyut ve dış gerçekliğe dayanmayan bir şiir dili yaratmıştır. Bu çalışmada ilk olarak şairin poetikasında anlamın ve öykülemenin yeri tartışmaya açılacaktır.

1. İlhan Berk'in Poetikasında "Anlam" ve "Öyküleme"

Yunanca kökenli "poetika" sözcüğü şiir sanatı anlamında ilk kez Aristoteles tarafından kullanılmıştır. Aristoteles M.Ö. 344'te yazdığı tahmin edilen *Poetika* adlı yapıtının girişinde "şiir sanatının kendisinden ve değişik türlerinden, tek tek bu türlerin olanakları, öykülerin nasıl biçimlendirilmesi gerektiğinden" bahsedeceğini ve şiir sanatını oluşturan parçaların sayı ve özelliklerini inceleyeceğini belirtir (Aristoteles, 2012: 19). İlk poetika örneği olan bu metin edebiyat teorisinin başlangıç metinlerinden biridir. Tzvetan Todorov, *Poetikaya Giriş* adlı incelemesinde poetikanın nesnesinin edebî yapıtın kendisi olmadığını, poetikanın edebiyat söylemini incelediğini vurgular. Buna göre her yapıt soyut ve genel yapıya işaret eder. Ele alınan yapıt bu genel yapıda mümkün olan bir gerçekleştirmedir. Dolayısıyla poetikanın inceleme alanı edebiyatın tekillikini sağlayan edebîliktir (2001: 37). Orhan Okay ise *Poetika Dersleri* adlı yapıtında poetikayı "şiire dair her meseleyle uğraşan bir bilim alanı" olarak tanımlar (2014: 17). Poetika tek tek edebiyat nesnelere inceleme değil, şaire özgü edebiyat söyleminin ortaya konmasıdır. Şairin kendi şiir görüşünü açıklayan, yorumlayan, eleştiren, kaynaklarını araştıran bunun sonucunda kendi sanatını belirlediği yazılar poetik metinler olarak değerlendirilmiştir.

İlhan Berk'in şiir görüşü üzerine yazdığı birçok yazı bulunmaktadır. Şairin *Poetika*, *Logos*, *Şairin Toprağı*, *Ben İlhan Berk'in Defteriyim* ve *Kült Kitap* adlı yapıtlarında bu yazılardan bazıları bir araya getirilmiştir. Yalçın Armağan'ın hazırladığı *Şiirin Çizdiği: Edebiyat ve Şiir Üzerine Yazılar* adlı kitapta ise İlhan Berk'in sanatı üzerine yazılarını topladığı kitaplarda yer almayan yazıları bir araya getirilmiştir (2019: 9). Şairin poetikasını belirlerken bu metinlerin temel kaynak olarak alınması şiir hakkında doğru tespitler yapılmasını sağlar.

Mehmet Yalçın, İlhan Berk'in *Poetika* ve *Logos* kitaplarını değerlendirdiği "Şiir Üstüne Şiirsel Söylem Denemeleri" başlıklı yazısında şairin şiir anlayışını konu edinen bu metinlerin düşünsel nitelikte denemeler olmasının yanında metinlerde eğretilmelerin de yer aldığına dikkat çeker. Berk'in her iki metin boyunca da şiirdeki anlam sorununa yaklaşımının değişmediğini, şiire ilişkin belirli bir düşün yapısının tutarlılıkla sunulduğunu vurgular (1998: 10).

İlhan Berk'in 1954'te yayınlanan "Saint Antoine'ın Güvercinleri" adlı şiirine kadar yazdığı şiirlerde Nazım Hikmet'in etkisinde toplumsal gerçekçiliğin izleri görülür. 1954'ten sonra ise toplumsal gerçekçilik yerini bireysel duyuşa bırakır. *Güneşi Yakanların Selâmı*, *İstanbul*, *Günaydın Yeryüzü*, *Türkiye Şarkısı* gibi kitaplarında yer alan şiirlerde anlam açıktır ve düşünce ön plandadır. 1954'ten sonra ise anlamda kapalılık ve şiirde çokanlamlılık İlhan Berk'in şiir anlayışının merkezi haline gelir (Berk, 1992c: 100). Bu dönemden sonra şair "açıklıkta, anlamda binlerce şeyin yittiğini" düşünür (Berk, 2004: 69). Hatta Berk bazı yazılarında anlamı kendi şiirine düşman kabul eder: "Nedendir bilmiyorum, ben anlamı şiire pek yatkın bulmam. Kimi kitaplarında onu düşman bile bilmişimdir" (1994:73).

"Şiirin anlam üzerine kurulamayacağını" ileri süren İlhan Berk onu her okuyucunun kendine özgü yorumuyla yeniden anlamlandırdığı çokanlamlı bir açık yapıt olarak görür (2001: 36). "Şiirin Sıfır Noktası" başlıklı yazısında Mallerme'nin "Zarla Şans Asla Dönmeyecek" başlıklı şiirini çokanlamlılık bağlamında tartışmaya açan Berk'e göre bu şiirin öğrettiği iki şey vardır: çokanlamlılık ve çok parçacılık. Şiirdeki bu durumu şöyle açıklar: "Her yere çekilen bir şiirdir bu. Dahası bir gece nöbetçisi gibi bütün şiir boyunca görünüp

görünüp kaybolan bir tümceden de öteye gitmeyen başlığı çıkarırsak, şiiri istediğimiz yerinden okuyabiliriz. Yalnız bu da değil her türlü yoruma da açıktır. Herkes istediği gibi de anlayabilir. Bir yere takılıp kalmaz. Açık bir yapıttır" (2018a: 21). Umberto Eco *Açık Yapıt*'ta tamamlanmış ve kapalı bir sanat yapıtının özü bozulmadan binlerce farklı biçimde yorumlanabildiği ölçüde açık olduğuna dikkat çeker. Ona göre alıcısının bir sanat yapıtıyla kurduğu bütün ilişkiler hem yorum hem de icradır. Sanatçı lego parçalarını yorumcuya verir ve sonuçta ne olacağı ile ilgilenmez görünür (2016: 67). Bu bağlamda İlhan Berk'e göre şiir farklı okumalara elverişli açık bir yapıt olmalıdır. Anlamı belirli bir noktada sabitlenemeyen şiir her okuyucuya göre değişecek ve farklı şekilde anlamlandırılacaktır (1992c: 95).

İlhan Berk, şiirde anlamın yanında öykülemeye de karşıdır. *El Yazılarına Vuruyor Güneş* adlı kitabında Berk öykülü şiire başka bir ifadeyle belirli bir öyküyü anlatan, bir yerde biten şiire karşı olduğunu, bu tarz şiirleri "şiir dışında bir olay gibi" gördüğünü belirtir (1997: 49). "Şiir bir dil sorunsalıdır. Dili bulmadır" diyen şair şiirde dilin nasıl kullanılacağına içerikten daha çok önem verir (1994: 140). Onun için şiir temelde bir dil meselesidir. Berk'in şiirde aradığı düzyazıya çevrilmesi mümkün olmayan soyut bir dildir. Bu düzyazıda anlamı olmayan bir dil olmalıdır. Ona göre bu şiirin temasız ve öyküsüz olması gerekir; zira şaire göre konu ve öykü soyut dilin kurulabilmesi için engeldir (2001: 31). İçerisinde takip edilebilir bir olay barındıran metinleri şiir türünden ayırarak düzyazıya yaklaştırır. Düzyazı bir olayı aktarır ve şiirden farklı olarak kolaylıkla belirlenebilir bir anlama sahiptir. Şiirden, düzyazıdan anladığımız anlamda bir anlam beklemenin şiirin doğasına aykırı olduğunu iddia eden Berk için şairin asıl amacı anlatılmaz olanı yakalamaktır (2018b: 55).

"Şiir Daha Çok Sessizlikleri Yaşar" yazısında ise şiir ile düzyazı arasında gördüğü ayrımı her iki türde dilin kullanımını üzerinden açıklar. Ona göre şiir dili kekemedir ve bu yüzden sessizlikleri sürekli vurgular, düzyazı ise kesintisizdir. Şiirdeki bu sessizliği sözün ertelenmesi olarak açıklayan Berk'e göre şiiri düzyazıdan ayıran içinde barındırdığı sessizliktir (2017: 22). Şiirde sözün ertelenmesiyle oluşan bu boşluklar okuyucunun hayal gücü veya eleştirmenlerinin metin üzerindeki analizleriyle doldurulur. Şiir şairin tek başına oluşturduğu, anlamı belirli bir yere hapsedilmiş, tek anlamlı bir metin değil, her okuyucuya göre değişen anlamlara sahip açık ve çoğaltılabilir bir metindir. Bu durum şiiri düzyazıdan ayırır ve ona farklı bir varoluş alanı açar. Ona göre bir metni şiir yapan unsur, metnin anlamının herhangi bir noktada sabitlenemez oluşudur. Bu durum şiirde anlamsızlığa değil çok anlamlılığa işaret eder. Şairin "Siz Ne Güzeldiniz Benimle Bilemezsiniz" şiiri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Çok anlamlılığın korunduğu bu şiirde İlhan Berk, sessel ve imgesel bağlamda ikili karşıtlıklarla metni takip edilebilir anlam örüntüsü içerisinde kurmuştur. Şimdi "Siz Benimle Ne Güzeldiniz Bilemezsiniz" adlı şiiri şairin poetikası bağlamında metin merkezli bir yöntemle incelenebilir.

2. "Siz Ne Güzeldiniz Benimle Bilemezsiniz" Şiirinde "Yapı" ve "Anlam"

İlhan Berk, "Siz Ne Güzeldiniz Benimle Bilemezsiniz" şiirinde dille yeni bir geçeklik alanı oluşturmuştur. Bu gerçeklik, dış dünyadaki somut gerçekliğe yani sevgiliden ayrılma olayına işaret etse de dış gerçeklik doğrudan şiire aktarılmamış, şairin imgelerle yüklü soyut dili içerisinde yeniden inşa edilmiştir. Bu nedenle şiirdeki gerçekliği tespit etmek okur için ilk bakışta zordur. Bunun temelinde ise şairin alışılmış imajların dışına çıkması ve Türkçenin dil dizgesinde meydana getirdiği deformasyon yer alır. Şiirin anlamını çözümlmek için

metin üzerinde yakın okuma yapılmalı ve şiirdeki imajların dış gerçeklikle uyumu değil, şairin kurmuş olduğu şiir dünyası içerisinde bu imajların işaret ettikleri kavram alanları dikkate alınmalıdır. Şiirin tamamı şu şekildedir:

*Siz ne güzeldiniz benimle bilemezsiniz
A harfinden bir çarşı güneşi yüzünüzde
Hélène uyruklu bir rüzgârdınız her şiirde
Benimdi, Ronsard'ın bir ülkesiydi yeriniz.*

*Şimdi kim bilir İstanbul'sunuz değilsiniz
Bir fydiniz Ön Asyalarda o şey evlerde
Şimdi nasıl bir yalnızlık eser yüzünüzde
Uzun sular olur duymak gibi bir şeydiniz.*

*Şimdi h, şimdi M sesi ilk nasıl karanlık
İpek gibiydiniz iyisi mi anlatmamalı
Ben yokum ya yoksunuz bakın nasıl artık*

*Şimdi bakın nasıl bir yalnızlık vuran benden
Şimdi şiirlerde benim yazdığım sıkıntı
Bayılırsınız bir rüzgâr oynatsam ülkemden (2018b: 250)*

“Siz Ne Güzeldiniz Benimle Bilemezsiniz” şiirinde geçmişte yaşanmış bir aşk ve bu aşkın sonunda terk edilen personanın âşık olduğu kadına yönelik suçlamaları anlatılmaktadır. Geçmiş zamanda yaşanan aşk ve şimdiki zamanda şiir kişinin ruh hali metinde belirli bir anlam örtüntüsü çerçevesi içinde şiire aktarılmıştır. Şiirin hem içeriğinin hem de biçimsel yapısının bu aşk öyküsünü aktarmak üzere oluşturulduğu iddia edilebilir. Şiirin bütününe yönelteceğimiz yakın okuma yöntemiyle metnin içerisinde yer alan imgeler çözümlenecek ve şiirde yer alan her birim tek bir anlamlı bütünün parçası olarak belirlenecektir.

Şiirde zaman anlamı taşıyan sözcük gruplarına ve zaman bildiren kiplere baktığımızda şimdiki zamanı ve geçmiş zamanı imleyen iki ayrı zaman dilimi olduğunu görürüz. Şiirin zamanı geçmiş ve şimdi ikili karşılığı üzerine kurulmuştur. O halde buradan hareketle bu şiirde iki farklı zaman dilimi vardır diyebiliriz. Bunlardan ilki içinde yaşanan “hâl” diğeri ise “geçmiş” yani “yaşanmış vakittir.” Şiirde her iki zamana işaret eden ifadeler eşit sayıda tekrar edilmiştir. Şiir boyunca “şimdi” sözcüğü ve -di’li geçmiş zaman eki almış yapılar altışar defa tekrar edilir: “rüzgârdınız”, “ülkesiydi”, “benimdi”, “fydiniz”, “şeydiniz”, “gibiydiniz”. Bu durum şimdi veya geçmiş herhangi bir zamandaki halin öne çıkarılmadığını gösterir. Şiirde zamana yapılan eşit sayıdaki vurgularla ilişkinin, kadının ve şiirdeki personanın süreç içerisindeki değişimlerinin görünür kılınması hedeflenmiştir. Şiirde ön plana çıkarılan mevcut ya da geçmişteki durum değil, geçmiş ile şimdi arasında değişime neden olan süreçtir.

Şiirde bu iki zaman dilimini belirten ifadeler belli bir sıra içerisinde yer almaktadır. İlk dördünlükteki tüm mısralar geçmiş zamana işaret eder. Sonraki dördünlükteki mısralarda zamana işaret eden yapılar ise belli bir sıra içerisinde yer alır. İlk mısradaki şimdiki zamana, ikinci mısradaki geçmiş zamana, üçüncü mısradaki tekrar şimdiki zamana ve dördüncü mısradaki

tekrar geçmiş zamana işaret eden sözcük ve yapılar yer almaktadır. Bir sonraki üçlükte de benzer bir sıralama vardır: şimdi-geçmiş-şimdi. Şiirin son üçlüğüne baktığımızda ise tüm mısraların şimdiki zamana, içinde yaşanan an'a odaklandığını görürüz. Şiirde yer alan zamanları şu şekilde gösterebiliriz:

<i>Siz ne güzeldiniz benimle bilemezsiniz</i>	}	[GEÇMİŞ]
<i>A harfinden bir çarşı güneşi yüzünüzde</i>		
<i>Hélène uyruklu bir rüzgârdınız her şiirde</i>		
<i>Benimdi, Ronsard'ın bir ülkesiydi yeriniz.</i>		
<i>Şimdi kim bilir İstanbul'sunuz değilsiniz</i>	→	[ŞİMDİ]
<i>Bir fydiniz Ön Asyalarda o şey evlerde</i>	→	[GEÇMİŞ]
<i>Şimdi nasıl bir yalnızlık eser yüzünüzde</i>	→	[ŞİMDİ]
<i>Uzun sular olur duymak gibi bir şeydiniz.</i>	→	[GEÇMİŞ]
<i>Şimdi h, şimdi M sesi ilk nasıl karanlık</i>	→	[ŞİMDİ]
<i>İpek gibiydiniz iyisi mi anlatmamalı</i>	→	[GEÇMİŞ]
<i>Ben yokum ya yoksunuz bakın nasıl artık</i>	→	[ŞİMDİ]
<i>Şimdi bakın nasıl bir yalnızlık vuran benden</i>	}	[ŞİMDİ]
<i>Şimdi şiirlerde benim yazdığım sıkıntı</i>		
<i>Bayılırsınız bir rüzgâr oynatsam ülkemden (2018b: 250)</i>		

Buradan hareketle şiirde aktarılan ilişkideki zamana bağlı değişikliklerin şiirin başlangıcından sonuna kadar yapısal olarak da şiirde yer aldığı söylenebilir. Başlangıçta durgun, seyirinde giden bir ilişki vardır ve zamanda şimdi ile geçmiş arasında gelgitler yaşanmaz. İlişkinin sakin yapısı mısraların yapısıyla uyum içerisindedir. İkinci ve üçüncü kısımlarda ilişki karmaşıklaşmaya başlar ve ilişkide gelgitler, şiirin zamanında ise karışıklıklar yaşanır. Son dörtlükte ise tamamen şimdiye odaklanılmıştır. İlişki bitmiştir, artık gelgitler görünmez, değişim yoktur ve zaman belli bir noktada sabitlenir. Şiirdeki mısraların yapısı ve dizilişi anlatılan ilişkinin seyri ile uyum içerisindedir.

Şiirde geçmiş zamanı ve şimdi zamanı belirten ifadelerin eklendiği sözcükleri şu şekilde tablolaştırabiliriz:

Tablo 1. Şiirde İkili Zaman

Geçmiş	Şimdi
Güzeldiniz	İstanbul'sunuz
Hélène uyruklu bir rüzgârdınız	(İstanbul) değilsiniz
Uzun sular duymak gibi bir şeydiniz	Yüzünüzde yalnızlık
F sesiydiniz	h sesi
Ronsard'ın bir ülkesiydi yeriniz	M sesi
ipek gibiydiniz	Şimdi karanlık

Tabloyu incelediğimizde zaman ifadesi taşıyan yapıların betimleme ifadeleri ile birlikte kullanıldığını görürüz. Şiirdeki anlatıcı "Hélène uyruklu" bir kadını zamana göre

betimlemektedir. Bunun yanında şiirdeki persona şimdiki anlatırken geçmişte beraber olduğu kadını tasvir etmenin yanında kendi ruhsal durumunu açıklayan ifadelerle de yer vermiştir: “Şimdi bakın nasıl bir yalnızlık vuran benden / Şimdi şiirlerde benim yazdığım sıkıntı” İlişki sonrası persona derin bir yalnız ve sıkıntı içerisindedir. Şiirde tasvir edilen kadın olumlu bir halden olumsuzza gitmesi gibi, şiirdeki personanın ruh hali de an’a yaklaştıkça olumsuzza doğru gider.

Şiirdeki geçmiş ve şimdi ikili karşıtlığından hareketle zamanda geçmişten güne gelirken hem şairin duygu durumunda hem de anlatılan kadın için yapılan betimlemelerde düşme yaşandığı söylenebilir. Geçmişte Hélène uyruklu güzel kadinken şimdi İstanbul ile olan özdeşliği bozulmuş, İstanbul olup olmadığı anlaşılmayan bir kadın vardır. Bu kadının yüzünde yalnızlık, karanlık vardır. Geçmiş zamanda “Bir fydiniz Ön Asyalarda”, “yüzünüzde A harfinden çarşı güneşi” dediği kadını üçüncü dörtlükte şimdiki zamanda tasvir ederken “şimdi h, şimdi M sesi” demektedir. Dolayısıyla geçmişte olumlu anlam içeren sözcüklerle yapılan betimleme öbeklerinin yaşanılan anda değişikliğe uğramış ve olumsuzlaşmış olduğu söylenebilir. Ancak bu tespiti yapabilmek için şiirde yer alan A, h ve M seslerinin belirli bir anlam ifade edip etmediğini belirlemek gerekmektedir.

Erdoğan Alkan’a göre Fransız şairi Rimbaud’un “Sesliler” şiiri ve onun harflere yaklaşımı pek çok şairi olduğu gibi İlhan Berk’i de etkilemiştir. “A kara, Ö beyaz, İ kırmızı, Ü yeşil, O mavi / Sesliler nasıl doğdunuz onu söylerim bir gün / A pisliklerde vızıldayan karasineklerin / Parlak sineklerin siyah kadife korsesi / Ve loş koylar; Ö saflığı buğuların, çadırların” şeklinde başlayan şiir Rimbaud’un harflere şahsiyet kazandırma denemesi olarak görülebilir. Bu şiirde harflere verilen anlam erotik çağrışımlar içermektedir. Benzer durum İlhan Berk’in harflere yaklaşımında da görülür (Alkan, 2005, 547).

İlhan Berk’e göre şiirin dili genel geçer kuralları olan verili dilin ötesinde bireysel yani şaire özgü ve soyut olmalıdır. Bu bireysel dili oluşturmak ve yeni bir gramer yazmak için söz düzeninin üzerine gidilmesi gerekir (2004:126). Şiir “kurulu her şeye karşı çıkacaktır” ki dilin yıkılıcılığı yeni ve özgün bir dil yaratılmasına imkân versin (1992c: 15). Berk’e göre şair herkesin konuştuğu, yazdığı dili kendi sözlüğünün bir parçası yaparak işe başlamalı ve dili kendi alanına çekmeli, kendi alanın bir parçası yapmalıdır (1992c: 16). Berk teroride öne sürdüğü bu durumu pratiğe dökmeye çalışmış ve Rimbaud’un ölümünden yedi yıl sonra 1978 yılında İlhan Berk, *Kül* kitabının “Berk Sözlüğü” adlı kısmında yer alan “Harfler” adlı şiirde harflerin kendisi için ne anlamına geldiğini, kendisinde uyandırdıkları çağrışımlardan hareketle tanımlamıştır. Şair, harflerin kendisi için temsil ettiklerini şöyle anlatır. Ona göre h, erotik; M, sürtük; f, esmer uzun zayıf ve sabahları erken kalkan’dır (1992b: 37). Şair bazı şiirlerinde f sesini kendisinin yerine kullanmıştır. Bu şiirde kadın geçmişte Ön Asyalarda bir f sesidir. Kadının geçmişteki güzel ve yüzünde çarşı güneşi olan hâliyle şiir kişisi olarak şairin kendisi arasında özdeşlik kurulmuştur. Şimdiye geldikçe pekçok şey bozulduğu gibi bu özdeşlik de bozulacaktır.

“Siz Ne Güzeldiniz Benimle Bilemezsiniz” şiirinde eskiden ipek gibi olan, Hélène uyruklu bir rüzgâr gibi tasvir edilen kadından şimdiye gelen bir h ve M sesleridir. Yani artık kadının erotikliği ön plandadır ve kadın “M” sesinin karşılığı olarak “sürtük”tür. Şiirdeki personanın durumu ise yalnız ve sıkıntılıdır. Ana gelirken yaşanan bu düşüşün nedeni kadınla şiirdeki personanın birlikteliğinin kopmasıdır. Yaşanan ayrılık adamı yokluğa, sıkıntıya

düşürdüğü gibi kadını da ahlaksal çöküntüye uğratmıştır veya şair öyle düşünmek istemektedir.

Şiirin ikinci mısraında kadının yüzünde A harfinden bir çarşı güneşi olduğu söylenmektedir. Güneş hem ontolojik olarak diğer şeylerin var olmasını hem de yaydığı ışık sayesinde onların bilinebilmesini sağlayan bir unsurdur. Güneş ve gündüz vakti şairin şiir dünyasında önemli bir yere sahiptir. İlhan Berk için güneş kişiyi gecenin karanlığından ve yalnızlığından çekip çıkaran bir kurtarıcıdır. Dolayısıyla gün onun şiirinde olumlu bir kavram alanına sahiptir.

Selahattin Özpabalıyıklar, *A'dan Z'ye İlhan Berk* adlı çalışmasında İlhan Berk'in şiir kişiliğini oluşturan iki temel öge olduğunu ileri sürer. Bunlar gündüz vakti ve düz yazımsı şiirdir (2003: 7). Özpabalıyıklar'ın dikkat çektiği üzere İlhan Berk'in şiirinde gündüz kişiye gözlem ve betimleme kapılarını açar, kişinin doğayla ve nesneyle ilişkisini kurar ve doğaya devingenlik kişiye ise yaşam sevinci verir (2003: 8). İlhan Berk'in "Tohum" şiirinde güneş varlığı ile şairin etrafındaki bütün kötülükleri iyiye çevirir. Aydınlık bir gökyüzü şiirdeki şiir kişisine ölümün karşısında durma gücü verir. "Karşı yola güneş vurdu / Ver elini gökyüzü / Bundan böyle işim gücüm yaşamak / Kötüyü iyi kılmak / Ölüme gülüp geçmek" (2018b: 115).

"Siz Benimle Ne Güzeldiniz Bilemezsiniz" şiirinde şiirdeki zamanın geçmişinde kadının yüzünde bir "A harfinden bir çarşı güneşi" vardır. Bu imgeyi tam olarak çözümleyebilmek için şairin şiir dünyasında A harfinin ve çarşının hangi anlamlara işaret ettiği belirlemek gerekir. A harfi alfabenin ilk sesi olması sebebiyle başlangıca, kaynağa işaret eder. Yani aslında başlangıçta olan, şiirdeki personanın varlığını mümkün kılan şey sevgilinin varlığıdır, dolayısıyla şiirdeki kadın şiir kişisi için varlık nedeni, kaynaktır. Ancak şiirdeki kişi bunu görmek istemez ve kendi varlığını öne çıkarmaya çalışır: "ben yokum ya yoksunuz bakın nasıl artık". Sadece bu ifade kadının varlığının persona varken bir anlam ifade ettiğini gösterir. "Çarşı" sözcüğü ise İlhan Berk'in şiir dünyasında olumlu bir kavram alanına sahiptir. Şairin birçok şiirinde çarşı imgesi yer alır. Şairin *Güzel İrmak* kitabında yer alan "Bir Düzyazıyımır Belki De Ben" şiirinde çarşı sevilen kadının yüzüdür: "Ne zaman eğilsem yüzüne ben / Yüzün erkenden açan çarşılar / Sen ki bir nilüfersin, ölçsüz, uyaksız / Anla ki beyaz, masmavi hohların seni" (Berk, 1992a, 14). "Ben Her Gün Bir Çarşısı Bir Uçtan Bir Uca Giderim" adlı şiirinde ise çarşı sevgilinin öpüşüyle şiirdeki personanın gittiği haz yeridir (Berk, 25). Buradan hareketle "Siz Benimle Ne Güzeldiniz Bilemezsiniz" şiirinde yer alan "A harfinden bir çarşı güneşi" ifadesi ile âşık olunun kadının hem başlangıçları içeren bir kaynak hem de çarşının olumlu özelliklerini taşıyan bir güzellik nesnesi olarak çizildiği söylenebilir.

Özpabalıyıklar'a göre İlhan Berk'in dışı, çevreye ve genel olarak doğaya dönüklüğü onu betimlemeci bir şair kılar. Ondaki bu betimlemeci yön Berk'in şiirlerini dramatik etkili dize yapısından uzaklaştırarak düz yazımsı şiir haline getirir (2003: 8). Şiirde betimleme ifadeleri için kullanılan sözcükler daha çok belgisiz sıfatlardan oluşmaktadır: "ne güzel", "nasıl karanlık", "nasıl yalnızlık", "nasıl bir yalnızlık". Şiirdeki bu retorik soru ifadeleri bir yandan sıfatlara güçlülük kazandırır da diğer yandan şiirdeki anlatıcının isimleri nitelerken yaşadığı tedirginliği gösterir. Şair tasvirini yaptığı şeye ya da duruma yabancıdır, nitekim bir süre beraber olduğu kadın için "sen" yerine, çokluğun yanında bir mesafeyi de belirten "siz" zamirini tercih eder. Bunun yanında şiirde "i,ü" gibi ince seslerin sıklıkla kullanıldığını

görmekteyiz. Bu seslerin tekrarı şiirin söyleyişine kırılmalık kattığı gibi bu sesler yitirilen kadının inceliğini hissettirmek adına özellikle seçilmiştir.

Şiirin “Hélène uyruklu bir rüzgârınız her şiirde / Benimdi, Ronsard’ın bir ülkesiydi yeriniz” dizesinde geçmişte sevgili olunan kadın Hélène uyruklu olarak nitelenmektedir. Hélène (Helena) Mykenai Kralı Menelaos’un karısıdır. Hélène’nin Paris tarafından kaçırılmasının Troya Savaşı’nın çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir (Strabon, 2009, 317). Zeus ile Leda’nın kızları, Kastor ile Polluks’un kardeşleri olan Hélène dünyanın en güzel kadınıdır. Yunanistan’ın bütün prensleri onunla evlenmek istemişlerdir. Hélène’nin üvey babası Tyndaros, birine versem ötekiler kızıp savaşmaya kalkacaklar diye kızını evlendirmek istemez. En sonunda bir çare olarak kızıyla evlenmek isteyen erkeklerden bir söz alma fikrini bulur. Buna göre Hélène Yunanlı erkeklerden biriyle evlenecektir, diğer erkekler ise onun kocasına yaşadıkları sürece destek olacak, yardım edeceklerdir. Bunun üzerine Hélène Agamemnon’un kardeşi Menelos’a ile evlendirilir (Hamilton, 2011, 136). Homeros’un *İlyada* anlatısına göre Troya Prensi Paris Sparta’ya yaptığı bir sefer sırasında Sparta kralı Menelaos’un karısı olan Hélène’e âşık olur. Menelos’un Girit’e sefere gitmesi üzerine Paris, Hélène’le yalnız kalır. Anlatıya göre Hélène’nin güzelliği karşısında Paris kendine engel olamaz ve onu kendi ülkesine kaçırır. Hélène’nin Paris tarafından kaçırılması, Yunanlılar ile Troyalılar arasında uzun yıllar sürece Troya Savaşı’nı başlatır. Bu savaşta birçok kişi ölür.

*Bir şanlı zafer belirtisi diye mi bırakacaksınız
Priamos’la Troyahlara Argos’lu Helene’yi?
Birçok Akhalar bu Troya’da,
Baba toprağından, sevgili yurtlarından uzakta,
O Helene uğruna ölmediler miydi?
Hadi git, karış tunç zırhlı Akhalarm arasına (Homeros 2008:97)*

Homeros, güzelliği pek çok kişinin ölümüne sebep olan Hélène için Troyalı uluların şöyle dediğini söyler: “Troyalılarla Akhalıarm, böyle bir kadın için yıllardır acı çekmeleri hiç de ayıp değil. Yüzüne bakan ölümsüz tanrıçalara benzetir onu” (2008: 122). İlhan Berk’in şiirinde anlatılan kadın Troyalı Hélène’nin güzelliğinden pay almıştır.

Şiirde “Hélène uyruklu bir rüzgâr” olarak tasvir edilen kadının bulunduğu yer ise Ronsard’ın bir ülkesi olarak geçmektedir. 16.yüzyıl Rönesans şairi olan Ronsard “Hélène İçin Sonnet” adlı şiirinde Hélène’in güzelliğinin geçici olduğunu anlatır. Şiir şöyle başlar: “Siz de ihtiyarlayacaksınız, gün gelecek; / Yün bukecek bir mum ışığında, hayran hayran, / “Ronsard ne kadar da çok övmüş bir zaman!” / Diyeceksiniz, mısralarımı söyleyerek” (1956: 15). Bu şiirde anlatıcı sevdiği kadına seslenir ve onu aşka geç kalmaması konusunda uyarır. İlhan Berk’in şiirinin seslendiği kadın içinse zaten çok geç olmuştur. Anlatıcı ile ayrılan kadının eskiden güneş olan yüzünde şimdi karanlık vardır ve kadın artık f sesinden M’ye düşmüştür.

Şiirde şimdiye geldikçe bentlerin dize sayılarındaki azalma hem anlatılan kadının güzelliğinin geçmesine ve ahlaki çöküşüne hem de şiirdeki personanın ruhsal durumundaki çöküntüye işaret eder. Bu sebeple şiirin sone tarzında yazılması anlam açısından da şiirin bütünlüğüne uygundur diyebiliriz. Şiirin biçimsel düzeni ve giden sevgilinin ahlaki çöküşünü

dile getiren ifadeler şiiri bir ayrılığın arkasından kendini teselli etme çabası olarak okumayı mümkün kılar.

İlhan Berk'in yakın okuma yöntemiyle yapısını ortaya koyduğumuz bu şiirinde yer alan hiçbir unsur diğerinden bağımsız değildir. Şiirde yer alan bütün imgeler ve sessel özellikler metnin yapısı için gerekli, değiştirilemez unsurlardır. Bu noktada İlhan Berk'in *Çivi Yazısı*'nda yer alan şiirlerini parlak oyuncakların sıralandığı oyuncakçı vitrinlerine benzeten, Berk'in şiirinde bir bütünlük olmadığını ileri süren Hüseyin Cöntürk'e bu şiir özelinde katılmak pek mümkün değildir. Cöntürk'e göre Berk'in şiirinde kelimeler, deyimler, imajlar, tarihsel olaylar birbirinden bağımsız şekilde yer alır, eksik olan insan ve yaşamdır (2006: 403). Oysa şairin burada incelediğimiz "Siz Benimle Ne Güzeldiniz Bilemezsiniz" şiirinde yer alan bütün öğeler büyük bir yapının parçasıdır ve "şiir anlatıcısının ayrılık sonrası kendini teselli etme" durumuna işaret eder. Bu şiir anlamın tamamıyla şiirden atıldığı anlamsız bir şiir değil; anlamı okuyucunun keşfetmesine dayanan çok anlamlı, açık bir yapıttır.

Sonuç

İlhan Berk, şiir üzerine kaleme aldığı poetik yazılarında şiirde öykülemenin, temanın ve anlamın ön plana çıkartılıp söyleyişin geri plana atılmasına karşı çıkar. Ona göre şiirde açık bir şekilde yer alan anlam ve öyküleme onu şiirsellikten uzaklaştırıp düzyazıya yaklaştırır. Bazı poetik yazılarında bu düşüncesini çok daha ileri boyutlara taşıyan şair, şiirde anlamı tamamıyla reddeder. Buna rağmen İlhan Berk'in şiirlerini anlamdan yoksun şiirler olarak değerlendirmek oldukça yanlış olacaktır. Nitekim şair bazı şiirlerinde metinde belirli bir anlam örüntüsü kurar. Bu tarz şiirlerinde geri planda tutulan anlamlar vardır. Her okuyucunun şiiri kendine göre anlandırmasının kapısını açık tutan bu şiirlerde dış gerçeklik olduğu gibi yansıtılır. Bu çalışmada konu edilen "Siz Ne Güzeldiniz Benimle Bilemezsiniz" şiiri, şairin bu tarzda kaleme aldığı şiirlerden biridir. Şiirde bir ayrılık sonrası anlatılmaktadır. Şiir kişisi ayrıldığı kadını ahlaksal açıdan düşük bir seviyede konumlandırır. Sevgiliyken mitsel bir güzelliği olan kadın ayrıldıktan sonra aşağılanmıştır. Şiiri, şiir kişinin ayrılık sonrası kendini teselli etme çabası olarak görmek de mümkündür. Mısra sayıları 4-4-3-3 şeklindeki bentlerle kurulan Sone nazım türünün seçilmesi ise sevgiliyken ahlaklı ve güzel olan kadının zamanla düşüşünü göstermesi bakımından içeriğe uygundur. Bu şiir soyut şiir dili içerisinde üretildiği için şiirde anlamı yakalamak için okuyucunun çaba sarf etmesi, metne uygun yöntemle yaklaşması gerekir. Metnin tamamına yayılmış bir anlam örüntüsü tespit edilebilen bu şiir İlhan Berk'in düzyazılarında oluşturmaya çalıştığı anlamı ve öykülemeyi dışlayan, şiirin çoklu okumalara elverişli olmasını öne süren şiir anlayışı ile uyumludur.

Kaynaklar

- Alkan, Erdoğan (2005). *Şiir Sanatı: Dünyada ve Türkiye’de Şiir Akımları, Şiirin Temel Sorunları-Kavramları*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Aristoteles (2012). *Poetika: Şiir Sanatı Üstüne*. Çev. Samih Rifat. İstanbul: Can Yayınları.
- Armağan, Yalçın (2012). *İmkânsız Özerklik: Türk Şiirinde Modernizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Armağan, Yalçın (2019). *Şiirin Çizdiği: Edebiyat ve Şiir Üzerine Yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İlhan (1992a). *Güzel İrmak*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Berk, İlhan (1992b). “Harfler.” *Kül*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Berk, İlhan (1992c). *Şairin Toprağı*. İstanbul: Simavi Yayınları. s. 93-115.
- Berk, İlhan (1994). *Kanatlı At: Yaşantı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İlhan (1997). *El Yazılarına Vuruyor Güneş*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İlhan (2001). *Kült Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İlhan (2004). *Ben İlhan Berk’in Defteriyim*. İstanbul: Alkım Yay.
- Berk, İlhan (2017). “Şiir Daha Çok Sessizlikleri Yaşar.” *Logos*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İlhan (2018a). “Anlamla Yola Çıkılmaz.” *Poetika*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İlhan (2018b). “Siz Benimle Ne Güzeldiniz Bilemezsiniz.” *Eşik: Toplu Şiirleri I*
- Berk, İlhan (1947-1975). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cöntürk, Hüseyin (2006). *Çağının Eleştirisi: İkinci Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eco, Umberto (2016). *Açık Yapıt*. Çev. Tolga Esmer. İstanbul: Can Yayınları.
- Fransız Şiiri Antolojisi* (1956). Çev. Orhan Veli. İstanbul: Yayınevi.
- Hamilton, Edith (2011). *Mitologya*. Çev. Ülkü Tamer. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Homeros. *İlyada*. Çev. A. Erhat- A. Kadir, 2008. İstanbul: Can Yayınları.
- “İlhan Berk’le” *Varlık*. 1 Nisan 1962.
- Karaca, Alâattin (2010). “İkinci Yeni Şiiri ve Resim.” *Turkish Studies Spring 5/2*. s. 281-312.
- Karaca, Alâattin (2016). *İkinci Yani Poetikası*. Ankara: Hece Yayınları.
- Okay, Orhan (2014). *Poetika Dersleri*. Ankara: Hece Yayınları.
- Özpalabıyıklar, Selâhattin (2003). *İlhan Berk*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Todorov, Tzvetan (2001). *Poetikaya Giriş*. Çev. Kaya Şahin. İstanbul: Metis Yayınları.
- Strabon. *Antik Anadolu Coğrafyası: Geographika: Kitap XII-XIII-XIV*. Çev. A. Pekman. 2009. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sümer, Mehmet (2015). *Büyük Saatin Vuruşu: Turgut Uyar Şiirinde Anlatısallık*. Ankara: Hece Yayınları.
- Yalçın, Mehmet (1998). “Şiir Üstüne Şiirsel Söylem Denemeleri.” *Varlık 1085*. s.10-11.